

Fra plagiatets historie

Aud Gjersdal, frilansjournalist,
aud.gjersdal@gmail.com

”**Lånte fjær:** Plagiat på 1700 tallet”, var tittelen på et av høstens arrangement ved Litteraturhuset i Ludvig Holbergs fødeby, Bergen. Tidlig på 1700-tallet var kompilering en vanlig og akseptert skrivepraksis. Etter hvert ble kompilatorene utfordret av idealet om originalitet.

Å se på skrivepraksiser fra 1700-tallet kan nyansere og tilføre nye ideer til dagens diskusjoner om plagiat. Temaet ble på den bakgrunn belyst av et panel, og deltakerne kom fra Universitetet i Bergen (UiB) og Norsk lærerakademi (NLA).

Arrangør var Litteraturhuset i samarbeid med UiB. Ordstyrer var Erlend Liisberg, UiB.

Sentrale begrep

Professor Anne Beate Maurseth, UiB, innledet samtalen med å sondre mellom intertekstualitet og plagiat.

– Intertekstualitet er et begrep som kan legitimere lån og gjenbruk av andres tekster, mens plagiat er det som ikke er lov, sier hun. Kompilasjon, er et annet viktig begrep. Den store franske encyklopedien gir datidens definisjon:

– Det er en samling tekststykker som er tatt fra ulike steder hos den samme eller forskjellige forfattere, sier Maurseth og forteller videre at en her skjelner mellom gode og dårlige kompilasjoner: En kompilasjon er god når forskjelligartede tekster er sydd sammen slik at den fremstår som utgått fra samme penn. En kompilator defineres samme sted:

– Det er en forfatter som ikke skriver noe av egen skaperkraft, men som nøyer seg med å samle og gjenta det andre har skrevet, sier hun, og tilføyer at

dette var en aktverdig rolle i det lærde samfunn, hvor en hadde ansvar for å videreføre det andre har skrevet.

– Definisjonene viser noe av ambivalensen i opplysningstiden, der en på den ene siden må begynne å sette sitt særpreg på det som blir skrevet, og på den andre side sørge for at kunnskap blir gjort tilgjengelig for folk flest. Kompilasjonen blir en slags mellom-term mellom plagiat og originalitet, sier Maurseth.

– På 1700-tallet er kompilasjon tekst som er sammensatt av andre tekster ordrett, altså fragmenter. Imitasjon er når en låner ideer fra et verk, tydeliggjorde Thomas Slettebø, UiB. Grensene er ikke klare, men en kan si at Ludvig Holbergs komedier er imitasjoner, som for eksempel Jeppe på Bjerget:

– Her har man ikke bare to ledemotiv som har vandret gjennom litteraturhistorien og klippes og limes sammen. Forfatteren legger også til sin egen stemme, fortsetter Inga Undheim, NLA, og påpeker at Holberg selv skriver i innledningen at dette verket er en variasjon ikke bare av gjengangsmotiver, men også av Jacob Bidermans gamle historier. Historieverkene hans derimot var kompilasjoner, der en siterer uten sitatteinng.

– Kompilasjon var også noe som ble brukt i markedsføring. En påstår å ha kompilert inn visse forfattere, for å få folk til å kjøpe verket, sier hun, og forteller videre at opphavsretten som kommer inn på 1700-tallet bidrar til å gjøre denne skrivepraksisen problematisk.

– Det er nok av plagiatanklager på 1700-tallet. En kompilator kan være en kompilator helt til noen kaller ham en plagiator. Det kan være samme praksis, men "plagiat" vil alltid være en anklage, sier Slettebø.

Kunnskap til alle

Maurseth forteller at opplysningstiden var spenningsfylt. En har det gamle regime som ønsket å konservere og

videreføre kunnskap til de lærde. Men i en mer radikal forstand av opplysningstiden handlet det også om å gi kunnskap ut til hele folket.

– Kompilasjonspraksisen har en tradisjonsbevarende effekt. På den andre siden er den også et dypt radikalt prosjekt som handler om demokratisering av kunnskapstilegnelsen i et samfunn som i utgangspunktet er hierarkisk, sier hun, og forteller videre at denne kunnskapsformidlingen i form av sammenfatninger fungerte som kontroll over hva en gav til folk. Samtidig skulle kunnskap være tilgjengelig for alle:

– Med den risiko at de kan bruke den til det de vil, blant annet til å lage revolusjon, konstaterer Maurseth. Samtidig kan det være et snev av latskap i denne skrivepraksisen.

– Demokratisering er et produkt av kompilasjon. Hvis vi ser på individets motivasjoner, så handler det om å slippe å gå til primærkildene. Det er et element av å skrive raskt, få bøkene ut på markedet, og å tjene penger, tilføyer Slettebø. Men det gjaldt ikke alle.

Claus Fasting, skribent fra Bergen og et sentralt medlem av Det norske selskab i København, var en viktig kompilator som ønsket å nå det brede publikum. Han gav i perioden 1778 – 1781 ut tidsskriftet Provinzialblade, der han klippet, limte og oversatte fra andre tidsskrifter som en god kompilator.

– Han ønsket å hente kunnskap fra den store verden og spre den til provinsene, sier Undheim og påpeker at han blant annet hentet informasjon fra tyske tidsskrifter, som også var rene kompilasjoner.

– Så det var bare et foreløpig siste ledd i en ganske lang kjede av kompilasjoner, sier hun.

Fra poetikk til estetikk

Fra og med midten av 1700-tallet skjer det en forandring. – Innenfor diktekunsten skjer det et skifte fra poetikk

til estetikk, sier Maurseth og forteller at en da går fra å være opptatt av hvordan kunsten ble laget, og hvor en imiterer etter en opprinnelig modell, til idealet om originalitet. En blir opptatt av geniet og at det forfatteren skriver skal være originalt i betydningen nyskapende, og uten noe forelegg. Opphavsretten blir viktigere, for mens skribentene tidligere hadde mesener som støttet dem, så må de nå kunne kreve royalty for produktene sine. Disse kan anses som gode i den grad de tilfredsstillende de nye kravene.

– Nå snakker man bare om kunst i den grad den bidrar med noe nytt og nyskapende, sier Maurseth, og påpeker at kravet om originalitet og praksisen med kompilasjon i utgangspunktet ikke er forenlig. Men en kan spørre seg om det kommer noe originalt ut av kompilasjonene.

– Claus Fasting sitt arbeid har tilført en egen stil. Man finner originale trekk der, sier Undheim. Den gode kompilasjonen tilfredsstillende kanskje det nye idealet:

– At man gjennom det stilistiske klarer å få kompilasjonen til å bli en ny stemme. Da har man lyktes og kompilasjonen er rosverdig, avslutter Maurseth.

